

SAKSBEHANDLER
Jorun Elisabet Aresvik Hals

INNVALGSTELEFON

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
09/02614-10

DERES REF.

DERES DATO

ARK. B - Bygninger
95-96 Hamar kom. - He

VÅR DATO
07.12.2017

Hamar kommune
Postboks 4063
2306 HAMAR

Fredningsvedtak Husmannsplassen på Elvsholmen - Tvestua - 7/3 - Hamar kommune

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Tvestua på Elvsholmen, datert 4.7.2017. Fredningsforslaget har vært på høring og lagt ut til offentlig ettersyn. På grunnlag av dette fattet Riksantikvaren følgende vedtak:

VEDTAK:

I medhold av lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminne (kulturminneloven) §§ 15 og 19, jf. § 22, freder Riksantikvaren Tvestua på Elvsholmen, gnr./bnr. 7/3 i Hamar kommune.

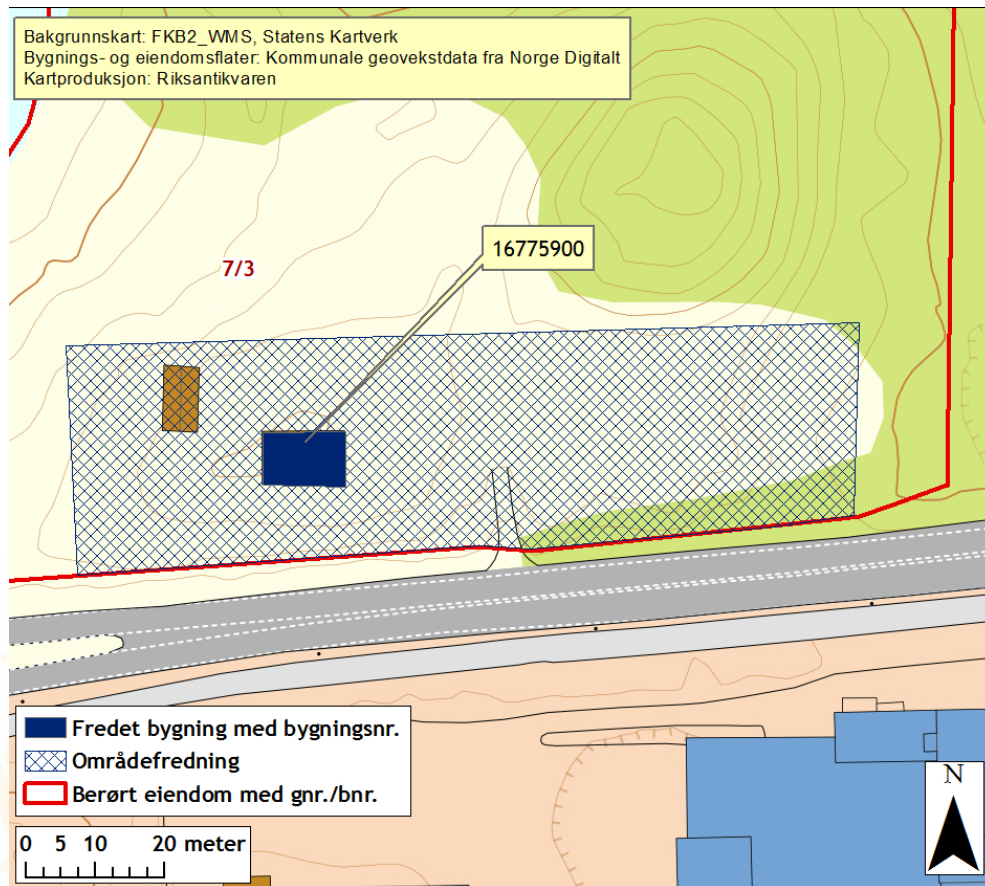
Omfanget av fredningen

Fredningen etter kml § 15 omfatter følgende bygning:

- Tvestua, bygningsnr. 16775900 (Askeladden ID 222197-1).

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og interiør og inkluderer hovedelementer som planløsning, materialbruk og overflatebehandling og bevarte detaljer som vinduer, dører, gerikter og listverk.

Fredning etter § 19 omfatter området avmerket på kartet nedenfor og gjelder eiendommen gnr./bnr. 7/3. Fredningen omfatter slåtte- og beitemark med uthus.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare Tvestua som en sjelden og tidlig bygningshistorisk og kulturhistorisk representant for en type landarbeiderbolig som ble utviklet på 1700-tallet.

Fredningen av bygningens eksteriør skal sikre det arkitektoniske uttrykket. Både hovedstrukturen i og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet er videre å bevare rominndeling, bygningsdeler og overflater i interiøret. Videre skal fredet fast interiør bevares som en integrert del av interiøret.

Formålet med områdefredningen er å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet og å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til dette gjennom å opprettholde anleggets karakter av et husmanns-/arbeiderbruk med uthus, slåtte- og beitemark.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet med hjemmel i kulturminneloven § 15 tredje ledd og § 19 annet ledd. Bestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Bestemmelser etter kml § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, flytte eller skade bygningen eller deler av denne.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningens eksteriør eller interiør.
3. Utskifting av bygningselementer eller materialer, forandring av overflater eller annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningens eksteriør, interiør eller konstruksjon, er ikke tillatt. (Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.)
4. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder i samsvar med bygningens egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
5. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlig tilfelle under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.

Bestemmelser etter kml § 19

6. Innenfor det fredete området skal det ikke foregå virksomhet eller ferdsel som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet av fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller beleg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep.
7. Tilbakeføring av kulturlandskapet kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten. Tiltak som tilrettelegger området for bruk kan tillates i særlig tilfelle så lenge det ikke er i strid med formålet med fredningen.
8. Innenfor det fredede området kan det gis dispensasjon til å sette inn erstatningsbygg for det tidligere fjøset og låven i tunet. Nye volum skal underordne seg den eksisterende bygningen på eiendommen i volum og arkitektonisk uttrykk, og tilpasses den tidligere tunstrukturen. Utforming og materialbruk må gjennom dispensasjonsbehandling bli forhåndsgodkjent av Hedmark fylkeskommune.
9. Nåværende avkjørsel fra RV 25 kan opprettholdes for nødvendig frakt av utstyr og materialer til bruk ved istandsetting av bygninger og skjøtsel av kulturlandskapet.

Følger av fredningen

Lovhenvising

Når det gjelder behandlingen av fredete hus og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17, 18, 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser. Arbeider som krever tillatelse etter plan - og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan - og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven §§ 15a og 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen i Hedmark som avgjør om tiltak et kan iverksettes, evt. På visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen i Hedmark likeledes kontaktes. For mer informasjon om dispensasjon, vedlikehold og skjøtsel, se vedlagte rundskriv - 27.09.2013 (endret 20.5.2 014): *Enklere og raskere dispensasjonsbehandling av tiltak på byggverk, anlegg mv. fra nyere tid, områder og kulturmiljøer som er fredet i medhold av kulturminneloven.*

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke Hedmark fylkeskommune om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider.

Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf § 15a annet ledd.

Hedmark fylkeskommune kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Det gis normalt ikke tilskudd til fredede bygg og anlegg i offentlig eie.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Tvestua på Elvsholmen ligger i Hamar kommune, nord for riksveg 25, Vangsvegen, heretter kalt RV 25, på Midtstranda øverst i Åkersvika. Det meste av holmen nord for RV 25 ligger innenfor Ramsarområdet, Åkersvika naturreservat. Det fredete området ligger utenfor Ramsarområdet. Hedmarks største gravhaug ligger også innenfor reservatgrensen på Elvsholmen. Deler av gravhaugens sikringssone ligger innenfor området fredet etter kml § 19.

Tvestua er et bolighus for to familier, og er en type landarbeiderbolig som ble utviklet på 1700-tallet. Den skiller seg fra den vanlige byggeskikken til husmannsplassene på Hedmarken hvor stuebygningene hovedsakelig var av akershusisk type.

Tvestua er en enetasjes tømmerbygning med saltak. Taket er i dag tekket med teglstein og veggene er rappet. Røstene er utført i panelkleddt reisverk. Planmessig består bygningen av en stue i hver ende av bygningen og to kjøkken plassert rygg i rygg midt i bygningen. Hver boligdel har egen inngang og adkomst til frostfri kjeller fra stuen.

Det var tidligere to uthus tilhørende Tvestua, et fjøs og en løe. Dagens uthus ble reist i 2001 etter en brann i 1999 og består delvis av materialer fra de opprinnelige bygningene, dels av annet gjenbrukstømmer.

Anlegget er ytterligere beskrevet i vedlagte dokumentasjonsvedlegg.

Fylkeskommunens vurdering av kulturminnet – begrunnelse for fredningsforslaget

Tvestua på Elvsholmen ligger i et kulturminneområde med stor tidsdybde og med viktig kulturhistorisk innhold. Området grenser opp mot en del av Åkersvika naturreservat, der ny forvaltningsplan som tar bedre vare på samspillet mellom natur- og kulturlandskap er under utarbeidelse. Elvsholmen er et område der både natur- og kulturminneforvaltningen har en stor felles interesse og et stort ansvar. Hedmark fylkeskommune ser et stort potensiale for opplevelse og formidling av dette områdets lange og viktige historie med utgangspunkt i Elvsholmen.

For Tvestua gjelder det spesielt at den er den eneste godt bevarte landarbeiderboligen av sin type i Hedmark fylke og den eneste bevarte av landarbeiderboligene under Åker. Det er ikke funnet indikasjon på at bygningstypen har vært et vanlig innslag i norsk landbruksmiljø. Den ser heller ikke ut til å ha vakt større oppmerksomhet i kulturhistorisk litteratur i Norge. Sosial- og kulturhistorisk er Tvestua knyttet til de første forsøkene på å modernisere og effektivisere norsk landbruk etter europeiske forbilder.

Driften på Åker gård innebar et brudd med det tradisjonelle landbruket på Hedmarken ved midten av 1700-tallet, gjennom å ta i bruk innovative driftsmåter for store jordegods med hensyn til nye vekster, driftsmetoder og organisering av arbeidskraften. Tvestua på Elvsholmen representerer på samme måte dette bruddet med tidligere landbruksdrift. Den er et eksempel på at eierne på Åker ikke bare ville endre landbruksmetodene, men også den rådende byggeskikken når det gjaldt utforming av arbeiderboligene. Ved å sette opp tvestuer fremfor tradisjonell plassbebyggelse ble det spart inn areal som kunne trekkes direkte inn under hovedgården. Ved å installere ovner sparte man brensel, samtidig som arbeidsforholdene ble bedre for de kvinnene som brukte mye tid hjemme med å spinne og veve i vinterhalvåret. Da arbeidet de på egen kost – og det var også en gevinst for eieren. Frostfrie kjellere sikret gode oppbevaringsforhold for alle de nye knoll- og rotvekstene som ble dyrket på Åker og som sikkert utgjorde en del av arbeidernes lønn.

Åker har spilt en sentral rolle i Norges historier som kongsgård og tingsted gjennom yngre jernalder. I middelalderen ble eiendommen underlagt bispesetet på Storhamar. Senere ble den etablert som privilegert setegård og gjennom en lang periode brukt som kvarter for lensherrer og høyere offiserer. Status som privilegert setegård ble opprettholdt inntil privilegiene ble avskaffet etter 1814.

Generalmajor Peder Todderud kjøpte eiendommen i 1751. Fra ham og de etterfølgende generasjonenes tid er det bevart et rikholdig arkivmateriale i form av dagbøker og regnskap som kaster lys over hvordan eiendommen ble drevet. Innenfor rammene en har for utarbeiding av fredningssaker har det ikke vært mulig å utnytte mer enn liten del av dette materialet, men

det er likevel nok til å kunne fastslå at driften på Åker fra 1750-årene av ble drevet etter noen av sin tids mest moderne prinsipper. I dag er det mest synlige uttrykket for dette Tvestua på Elvsholmen.

På Åker gård er hovedbygningen, føderådsbygningen, drengestua og to stabbur forskriftsfredet. Den store låven er gitt sektorinternt vern / verneklasse 2. (jf Landsverneplan for forsvaret, Katalog Østlandet, 2000.) Hedmark fylkeskommune mener at det vil være en berikelse for gården som fredningsobjekt at også den eneste bevarte landarbeiderboligen som hørte til får varig vern.

Til tross for at Hedmarken er en av de viktigste «husmannsregionene» i landet, er det hittil bare fredet to husmannsplasser, Hesthagen i Ringsaker og Balberg i Stange. Tvestua på Elvsholmen representerer en viktig og sjelden variant av landarbeidernes historie her i landet.

Plassen er meget godt egnet til å formidle landarbeidernes historie generelt og tvestuebeboernes historie spesielt. Formidling av historien om tvestuene under Åker gård kaster i tillegg lys over gårdens historie. Dette er bakgrunnen for at varig vern av bebyggelsen og kulturlandskapet på Elvsholmen har blitt satt i gang.

På bakgrunn av dette mener Hedmark fylkeskommune at Tvestua på Elvsholmen ikke bare er en enestående kilde når det gjelder dokumentasjon og formidling av landarbeidernes kår, men også en nøkkel til formidling av Åker gård og familien Todderuds historie som tidlige innovatører i norsk landbrukshistorie. Samlet sett taler alle momentene ovenfor for at Tvestua med omliggende areal får varig vern.

Riksantikvarens vurdering av kulturminnet

Riksantikvaren støtter Hedmark fylkeskommunes vurdering av Tvestua som et sjeldent kulturminne av nasjonal verdi. Husmannsplasser og landarbeiderboliger er en type kulturminne som er lite representert, og fredningen vil være et tilskudd som vil forbedre den sosiale bredden i listen over vedtaksfredete kulturminner.

Riksantikvaren ser også fredningen av Tvestua som et viktig tilskudd til fredningslisten som husmannsplass under Åker gård. Sammenhengen mellom Åker gård og Tvestua på Elvsholmen utfyller gjensidig disse kulturminnenes opplevelsesverdi og verneverdi.

Lokalisering, eiendomsforhold og reguleringsstatus.

Elvsholmen ligger mellom Disen og Åker gård ved utløpet av Flagstadelva i den nordligste og innerste delen av Åkersvika. Tvestua ligger på holmens høyeste punkt. Rett nordøst for dette ligger Hedmarks største gravhaug. Den søndre delen av holmen er i dag fylt ut og regulert til næringsformål. Mellom næringsområdet og den bevarte delen av holmen går Rv 25. Dette er hovedinnsfartsåren til Hamar både østfra og fra E 6. Sør for næringsområdet ligger traseen for Rørosbanen. Mesteparten av arealet nord for riksvegen inngår i ramsarområdet Åkersvika naturreservat.

Tvestua på Elvsholmen 7/3 i Hamar kommune eies av Hamar kommune.

Den nordlige og største delen av eiendommen er i kommuneplanens arealdel Hamar 2011-2022 med plan-id 20110001, med ikrafttredelsesdato 19.10.2011, avsatt til arealformål grønnstruktur og markert som uspesifisert hensynssone med fargemarkering for naturområde. Den sørligste delen av eiendommen er i gjeldende reguleringsplan E6 Kåterud-Arnkvern med plan-id 074000

og ikrafttredelsesdato 17.2.2016 regulert til arealformålsområde naturvern og annen veggrunn- tekniske anlegg og til faresone flomfare.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av fredning

Riksantikvaren gjennomførte en tilstandsregistrering av anlegget 26.9.2016

Vurdering av tilstand og økonomi

Riksantikvaren konkluderer med at Tvestua er i god stand, men med behov for enkelte utbedringer. De mest omfattende tiltakene som må gjennomføres er mindre reparasjoner av rapping, skifte av knuste ruter og kalking. Det er videre behov for fjerning av vegetasjon rundt bygningen, og utbedring av råtne takrenner. På grunn av dette er overordnet tilstandsgrad (TG) vurdert av Riksantikvaren til å være TG 2. Ut i fra gjeldende Norsk Standard EN - NS 16096 vil dette si at bygningene har behov for noe vedlikehold og istandsetting.

Riksantikvaren vurderer at det ikke vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å gjennomføre fredning av Tvestua på Elvsholmen.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av lov om kulturminner, § 15 jf. § 22, at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne for å beskytte virkningen av kulturminnet i miljøet eller vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima - og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift av 9. 2.1979 om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven, § 12 nr. 1.

Forholdet til naturmangfoldloven

Prinsippene i lov av 19. juni 2009 nr. 100 om naturmangfold (naturmangfoldloven) §§ 8-12 skal legges til grunn ved offentlig myndighetsutøvelse som berører naturmangfoldet.

Riksantikvaren har foretatt søk i Artsdatabankens artskart og Direktoratet for Naturforvaltnings database Naturbase for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget.

Det er ikke registrert sårbare eller truede arter i Artsdatabankens artskart eller i Naturbase. Det er ikke registrert andre spesielt verneverdige naturtyper. Deler av fredningsområdet er registrert som område med arter av nasjonal forvaltningsinteresse, men uten observasjoner.

Riksantikvaren vurderer at fredningens konsekvenser for naturmangfoldet er i tråd med bestemmelsene i naturmangfoldloven og at fredningen ikke vil ha noen negativ påvirkning på naturmangfoldet. Det er derimot grunnlag for å anta at en fredning vil kunne bidra til å støtte opp om naturmangfoldet i området gjennom opprettholdelse av landskapet, mulighet for skjøtsel og dermed levestruddet for mange arter.

Riksantikvaren anser at kunnskapsgrunnlaget etter naturmangfoldloven § 8 er tilstrekkelig ivarettatt ved denne fredningen, og at fredningen ikke bryter med "føre var"-prinsippet etter naturmangfoldloven § 9.

Bakgrunn for fredningssaken

Elvsholmen med tilhørende bebyggelse var et av de prioriterte områdene i «Åkerprosjektet», Temaplan for kulturminnevern i Åker-/Ridabuområdet i Hamar (1994).

Da Åkersvika naturreservat ble opprettet i 1974, ble en rektangulær teig nærmest RV 25, der Tvestua med uthus og en nyere villa, som senere er revet, holdt utenom naturforvaltningsområdet. Arealet ble kjøpt av Hamar kommune da eiendommen ble lagt ut for salg i 1998. Kjøpet ble delfinansiert av Statens vegvesen og Hedmark fylkeskommune. Hamar kommune og Hedmark fylkeskommunes motiv for dette var å sikre den kulturhistoriske verdien bygningene representerer.

Fredningsforslaget er forankret i Hedmarks «Fylkesdelplan for vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer», gjeldende fra 2005, der jordbrukets kulturminner er ett av flere prioriterte tema. Som eksempel på tvestuer, arbeiderboliger bygget for mer enn en familie, hører stuebygningen på Elvsholmen videre inn under kategorien sjeldne og truede bygningstyper. Det er også et er prioritert tema i kulturminneplanen.

Tvestua på Elvsholmen ble første gang foreslått fredet i 1999. På det tidspunktet ble hele holmen foreslått fredet som kulturlandskap etter kulturminnelovens § 19. Forutsetningen var at både naturverdier og kulturhistoriske verdier ble i varetatt.

Forslaget ble stilt i bero av flere årsaker. For det første fordi hverken kulturminneloven eller den gamle naturvernloven ga føringer for hvordan områder som var viktige etter både natur- og kulturhistoriske kriterier skulle skjøttes og forvaltes. For det andre var det usikkerhet med hensyn til hvordan ny firefelts veg over Midtstranda ville påvirke bygningsmiljøet som allerede ligger utsatt til på en skråning ovenfor vegbanen. For det tredje er adkomsten til eiendommen problematisk, og det har hittil blitt lagt sterke begrensninger på både bruk av bebyggelsen og ferdsel på holmen.

Utbyggingen av E6 gjennom Åkersvika utløste behov for en ny forvaltningsplan for naturreservatet. I høringsforslaget åpnes det for skjøtsel av viktig kulturlandskap, deriblant Elvsholmen, innenfor reservatgrensene.

I høringsforslaget til utvidelse av RV 25 over Midtstranda er all breddeutvidelse lagt på sørsiden av nåværende trasé. Den nye vegen vil derfor ikke påvirke bygningsmiljøet på en mer negativ måte enn nå. Spesielt positivt er det at det er planlagt sikker adkomst for gående og sykklende. Dette åpner for at plassen på Elvsholmen kan tas i bruk til passende aktiviteter.

Hamar naturskole er interessert i å bruke Elvsholmen som formidlingsarena i undervisningen. Fortidsminneforeningen i Hedmark og Vang historielag ser også et stort potensiale når det gjelder formidling av bygningsarv og kulturlandskap på holmen. Varsel om fredning ble godt mottatt i møte med Hamar kommune 12.08.2015.

Redegjørelse for saksgang

Melding om oppstart

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1, meddelt eieren, Hamar kommune, Fylkesmannen i Hedmark, Statens vegvesen og Fortidsminneforeningen, avd. Hedmark i brev av 25.08.2015. Samtidig ble fredningssaken kunngjort i avisene Hamar Arbeiderblad og Østlendingen og i Norsk lysningsblad.

Det ble gitt en frist på tre uker til å fremme merknader til fredningsvarselet.

Ved utløp av fristen var det kommet inn en merknad til varsel om oppstart, som gjengis nedenfor med Hedmark fylkeskommunes kommentar:

Fortidsminneforeningen, Hedmark fylkesavdeling:

Det uttrykkes tilfredshet med at fredningsprosessen er i gang igjen, men det uttrykkes samtidig bekymring for om «det med et fredet innhus og vernet uthus og landskap vil innebære at for mange forvaltningsledd skal koordineres. Dersom det er et ønske om å bevare uthuset, mener vi at også dette bør fredes, men med mulighet for å gjenskape den opprinnelige størrelsen. Huset har en høy verdi sett i sammenheng med Tvestua og plassen rundt. Med regulering til vern etter plan- og bygningsloven er vi bekymret for at kommunen ikke vil se på dette huset som viktig sammenlignet med Tvestua.» Det påpekes samtidig at det er viktig å avklare rollefordelingen mellom naturverninteresser og kulturverninteresser på og rundt bebyggelsen.

Hedmark fylkeskommunes kommentar:

Hedmark fylkeskommune vil her minne om at både Tvestua og det omliggende kulturlandskapet som ligger utenfor naturreservatet foreslås fredet. Tvestua etter §15 og omliggende kulturlandskap etter § 19. Uthuset inngår i fredningen som et element i kulturlandskapet. Det er dermed ikke snakk om to typer vern, men om bruk av to paragrafer i kulturminneloven.

Når uthuset ikke foreslås fredet etter § 15 er årsaken den at bygningen ble oppført av gjenbruksmaterialer fra det eldre uthuset, supplert med gammelt tømmer fra andre bygninger i 2001. Fylkeskommunen er enig i at bygningen har en viktig funksjon i kulturmiljøet, men kan vanskelig se at den har noen selvstendig fredningsverdi. Uten egen bygningsfredning vil det også være enklere å tilrettelegge for publikumsfunksjoner som toalett o.a. i uthuset. Dersom det en gang i fremtiden skulle være ønskelig å sette opp en kopi av fjøset og låven til erstatning for uthuset vil dette også være enklere å få til når uthuset ikke er fredet etter § 15. Om det er mulig å fremskaffe tilstrekkelig dokumentasjon på hvordan disse bygningene var konstruert er imidlertid usikkert.

Når det gjelder den delen av kulturlandskapet som ligger innenfor naturreservatets grenser er det et godt håp om at den nye forvaltningsplanen for reservatet vil legge til rette for at skjøtselen for begge områdene ses under ett.

Offentlig ettersyn av forslag om fredning

I samsvar med lov om kulturminner § 22 nr. 2 ble fredningsforslaget lagt ut til offentlig ettersyn i Hamar kommune. Forslaget ble sendt eier, Hamar kommune, 19.10.2015. Samtidig ble det kunngjort i Norsk lysingsblad, Hamar Arbeiderblad og Østlendingen at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn i Hamar kommune og Hedmark fylkeskommune.

Høringsfristen ble satt til seks uker etter offentliggjøring. Ved høringsfristens utløp var det ikke kommet inn noen merknader.

Kommunestyrets behandling

I medhold av kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning blir gjort. Saken ble oversendt Hamar kommune til politisk behandling 26.01.2016. I brev til Hamar kommune datert 17.3.2017 satte Hedmark fylkeskommune frist til 1.5.2017 for å behandle saken i kommunestyret.

Kommunestyret behandlet saken 21.6.2017 og vedtok følgende høringsuttalelse:

«Hamar kommunestyre viser til fredningsforslag for Tvestua på Elvsholmen, og gir følgende uttalelse:

Hamar kommunestyre ønsker å bevare det viktige kulturmiljøet og Tvestua på Elvsholmen. Det er positivt at kulturminnemyndighetene i sitt fredningsforslag åpner for videre utvikling og bruk i tråd med bevaringsformålet. Fredningsforslaget anses som en god mulighet til å løfte fram identitetsskapende historiske elementer som preger innfarten til Hamar sentrum og som del av natur- og kulturmiljøet i Åkersvika.

Hamar kommunestyre forutsetter at fredningsforslaget ikke får betydning for pågående arbeid med bygging av E6/RV25 eller framtidig jernbaneutbygging (Rørosbanen og tilsving).»

Riksantikvarens kommentarer til høringsmerknadene

Forslag til fredning ble sendt til Riksantikvaren fra Hedmark fylkeskommune 4.7.2017.

Riksantikvaren har under behandlingen av saken vært i dialog med Hedmark fylkeskommune.

Riksantikvaren slutter seg til Hedmark fylkeskommunes vurdering, og er fornøyd med at Hamar kommune er positiv til fredningen. Riksantikvaren er informert om at det har vært god dialog med eierne underveis i prosessen, blant annet i form av befaringer og møter.

Riksantikvaren var på befaring 29.11.2017. Riksantikvaren registrerer at både eier og forvaltning er positive til fredningen. Dette er gledelig og gir det beste utgangspunktet for bevaring av Tvestua for ettertiden.

Riksantikvaren har vurdert Hedmark fylkeskommunes kommentar til merknader til varsel om oppstart og støtter dette.

Til Hamar kommunes høringsuttalelse har Riksantikvaren følgende kommentar:

Riksantikvaren registrerer at Hamar kommune er positive til fredningsforslaget og de mulighetene dette gir for et løft for natur- og kulturhistorien i området og for utvikling. Dette er positivt for bevaringen av Tvestua.

Når det gjelder reguleringsplanen for RV 25 er dette en plan som er vedtatt. Så fremt man forholder seg til den vedtatte planen når arbeidet igangsettes vil fredningen etter Riksantikvarens vurdering ikke ha noen innvirkning på utbyggingen av veien. Når det gjelder en framtidig jernbaneutbygging foreligger det en plan som er vedtatt i Hamar kommune, men den er ikke godkjent jf. brev av 1.9.17 fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Saken ligger for tiden hos Kommunal- og moderniseringsdepartementet for endelig avgjørelse. Der saken står i dag er det ingen konflikt mellom kulturminnene på Elvsholmen og en utbygging av jernbane. Skjer det endringer må forholdet til kulturminnene vurderes på nytt.

Riksantikvarens endringer av fredningsforslaget

Riksantikvaren har gjort enkelte endringer i Hedmark fylkeskommunes forslag til vedtak. Disse endringene består i hovedsak av presiseringer og tydeliggjøringer, og innebærer ingen innskjerping eller utvidelser av fredningsområdet slik det har vært lagt til høring, offentlig ettersyn og behandlet i kommunestyret i Hamar kommune. Endringene er kommentert nærmere under.

Foreslått bestemmelse 6

Foreslått bestemmelse 6 «Så fremt det ikke går på bekostning av viktige kulturhistoriske verdier skal fredningen ikke være til hinder for at bygningen tas i bruk som et enkelt møtelokale eller som formidlingsarena for kunnskap knyttet til sted og bruk og om historien om landarbeiderne under Åker gård og Åkersvika naturreservat. Tiltak som anses som nødvendige for dette skal

avklares med forvaltningsmyndigheten, som avgjør om tiltakene kan settes i verk.» har blitt tatt ut.

Det er positivt at Hedmark fylkeskommune allerede i bestemmelsene har ønsket å tydeliggjøre at bruk av Tvestua skal være mulig. Dette er i henhold til de føringer som gis bla. i Fredningsstrategien.

Riksantikvaren har i fredningsvedtaket fjernet bestemmelsen, fordi den dels er overflødig og dels dekkes av andre bestemmelser. Bruk som ikke fører til fysiske inngrep i fredningsobjektet, trenger ingen nærmere avklaring i fredningsbestemmelsene for å være lovmessig. Det er kun fysiske tiltak som reguleres her. Alminnelige dispensasjonsbestemmelser dekker det siste leddet i setningen som er fjernet.

Foreslått bestemmelse 7

Foreslått bestemmelse 7 «Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep» er presisert.

Bestemmelsens formulering er presisert slik at den er i tråd med ordlyden i kml § 19.

Foreslått bestemmelse 8

Foreslått bestemmelse 8 «Pkt 7 skal ikke være til hinder for tilbakeføring av kulturlandskapet, ny og tilpasset skilting eller etablering av trygg adkomst til Elvsholmen for gående og syklende, eventuelle nye tiltak skal godkjennes av forvaltningsmyndigheten på forhånd.» har blitt presisert.

Riksantikvaren har tydeliggjort at nye tiltak kan gjennomføres under forutsetning av at disse ikke er i strid med formålet med fredningen.

Foreslåtte bestemmelser 10 og 11

10. Uthuset skal skjøttes og vedlikeholdes som et element i kulturlandskapet.

11. Skjøtsel og tilbakeføring av kulturlandskapet skal samordnes med ny forvaltnings- og skjøtelsesplan for Åkersvika naturreservat.

Ovenfor er gjengitt foreslåtte bestemmelser som har blitt tatt ut av vedtaket.

Bestemmelse 10 og 11 er tatt ut av vedtaket. Kml § 19 andre ledd gir hjemmel til å «forby eller på annen måte regulere enhver virksomhet og ferdsel i fredningsområdet som er egnet til å motvirke formålet med fredningen,» men gir ikke hjemmel til å kreve skjøtsel og vedlikehold. Det kan gis bestemmelser for tiltak som kan endre karakteren til landskapet som igjen får betydning for virkningen av Tvestua fredet etter kml § 15. Dette sikres gjennom bestemmelse 7.

Kml § 16 gir mulighet til å gi pålegg om utbedring etter skade på fredet byggverk eller anlegg fredet etter kml § 19. Dette er en bestemmelse som blir brukt i en eventuell oppfølging av fredningsvedtaket senere hen. Etter samme mønster gir Kml § 21 anledning for forvaltningsmyndigheten til å gjennomføre skjøtsel i fredet område og vedlikeholdsarbeider på bygninger i et område fredet etter kml § 19.

Det er imidlertid anledning til å både å opprette en avtale med grunneier/bruker om skjøtsel samt å samordne denne med skjøtsel av det omkringliggende naturreservatet, uavhengig av om dette står i bestemmelsene, så lenge tiltak ikke er i strid med formålet med fredningen.

For bestemmelse 11 gjelder i tillegg at § 19 ikke gir hjemmel til en samarbeidsplikt eller samordning etter skjøtelsesplan for et område fredet etter et annet lovverk. Myndighetene kan derfor ikke sette opp en skal-bestemmelse om dette her. Samarbeid finner snarere enn i kulturminneloven § 19 sin forankring i at det klart er en fordel for enkel forvaltning av området i fremtiden at den kommende nye forvaltningsplanen utarbeides med fredningsvedtaket i mente.

For ordens skyld gjør Riksantikvaren i tillegg oppmerksom på at rettskildeprinsippene som alltid ellers vil gjelde ved forvaltningen av dette området. Tiltak etter forvaltningsplanen må dermed uansett også avklares med vernemyndighetene, der de faller innenfor virkeområdet for søknadspliktige tiltak etter fredningsbestemmelsene. På samme måte vil tiltak fra det fredete området måtte harmoniseres med forskriftsbestemmelsene for Ramsarområdet, dersom de direkte påvirkes.

Kml §§ 16 og 21 gjelder i tillegg til bestemmelsene gitt i dette vedtaket, noe som fremgår under overskriften *Løvhenviising* under *Følger av fredningen*. Ytterligere bestemmelser direkte i vedtaket er derfor ikke nødvendig.

Tillegg i bestemmelsene

Etter befaringen på Elvsholmen 29.11.2017 og dialog med Hamar kommune som eier har Riksantikvaren lagt inn en ny bestemmelse for § 19-området. Kommunen har ingen umiddelbare planer for utvikling av formidlingspotensialet på Elvsholmen, men på sikt vil det kunne være aktuelt, og det vil da kunne bli behov for bygningsmasse som kan betjene et publikum. Som en følge av dette, og som en tydeliggjøring av Hedmark fylkeskommunes kommentar til merknad til varsel om oppstart om at nybygg kan være aktuelt, har Riksantikvaren lagt til en bestemmelse som skal ivareta denne muligheten.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima - og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima - og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Jørn Holme

Hanna Kosonen Geiran
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

Fredingsdokumentasjon del 1

Fredningsdokumentasjon del 2

Dispensasjonsrundskrivet

Infoark - Å eie et fredet hus

Diplom (sendes per brevpost)

Kopi til: Hedmark fylkeskommune, Pb 4404 Bedriftssenter, 2325 HAMAR/ Klima- og miljødepartementet - Kulturminneavdelingen, Postboks 8013 Dep., 0030 OSLO